

tri pesme

MIODRAG VUKOVIĆ

NEKO VEŠTO PRESKAČE KONOPAC

vreme protiče u razgledanju izduženih
brda

isluzenih predela umornih stabala dok
promiču

zauvek u razgovoru tonući sa sivim
licima

ugrađenim u daleke uglove masnog
kupea

gde se začinje stvara melodija
prepliće sa nejasnim oblicima

indiferentna
čula ne pokušavaju da se snađu odluke
odluke se lome na reči glasove

lutajuće krike kroz atmosferu
zgusnutu neprijatnom intimnošću
razasutih u drhtavim hodnicima
uskim hodnicima

voza
ipak

uspostavlja se izvesna harmonija
možda ona je odavno tu

u promičućem predelu
iznenadnim prodorima svetlosti u

promukle glasove

mutirajuće glasove
to se neko vešto igra

samo igra
preskačući konopac u dubokoj

hladovini

pod snažnim hrastom

uporno igra

dok promiču predeli izduženih brda

odbljesci sporih reka

nestaju iz oka

čoveka u izgužvanom odelu

neko se već dugo igra

vešto preskače konopac

nestaju predeli izbeleli mnogim

pogledima

on vešto preskače konopac

poskakuje u pravilnim razmacima

NEBOJŠA JANKOVIC

PESMA ZA BRATA U MIMOHODU

Kućo moja snago moja

rāno moja brano moja mrtav mrtav

U čije oko žita žar

za čiju dušu vina ruj

u čiju zemlju

'ladan strv

Ko te čeka iz daleka kada

kreneš zime pun

Ko ti gleda

lica sjaj u dalekom nekom nožu ko ti

kožu bledu ljubi

med očima

Zapevalo šes' evnuha glasom trošnim

u od trave nekoj crkvi

Zarežalo kurjak-pseto

sa očima od konoplje

sa Zubima mladog crva

Tvojih 5 žena leži ukrug

sa glavom medu nogama palaca

jezičinama

sluz kaplje

Prvenac sin ti čas se u zmiju

čas se u dugu premeće

Vidim li to lik tvoj
na vr' brda na vr' krsta
Ko me to noćom pohodi
ko to u meni samuje
čija me deca
prstom pokazuju
Ko to na harfu svira
ko mi u veni otkucava
Ko mi Ko me
To vjetar pokreće vlati trave

Ima l' te igde ima li u ovoj pesmi
u slepom oku u slepom vidu
Ko te prati da te vrati
u svet šaren od uroka u mrak skoka
da te čuva
To ja nad tobom bđijem
vruć od pakla lep do bola
I slušam kako prolaziš
a ne vidim te a ne čujem te

ŽARKO RADAKOVIC

DOGAĐAJI U MRAČNOJ KOMORI

zvučno i pokretljivo
u mračnoj komori
od insekata
mnogobrojnih uspaničenih
u potrazi za svetлом loše
organizovanih
razjedinjenih neprisustvom prirode
u mračnoj komori
ispunjeno strujanjem zraka stihijom
iz neodređenog pravca iz
sfera koje pružaju
mogućnost postojanja vidljivosti
značajne samo iz
perspektiva mračne komore žive
i nejasne ispunjene
neodređenim kretanjem usmerene
ka svetloj tački ukoliko je moguće
je:
rasporedimo se
ritual otpočinimo reflektore
samo za trenutak
zbog koncentracije
ugasimo ih potom trenutak budimo
mirni

nasmešimo se
juče smo se okupali
bez razmišljanja
nikakvo obraćanje pažnje
jedni na druge
seksualni prohtevi
su nam zadovoljeni
sasvim
otpustimo se još samo trenutak
mirni
sad!
jedimo jedni druge jedimo snažno
mljac mljac zubima jedni druge
jedimo proždirimo ko može neka guta
bez žvakanja snažno mljac
mljac beskompromisno bez
zabušavanja
svi jedni druge nikakvo
ustezanje oslonimo se na instinkte
i čulo dodira mljac mljac
slobodno i brzo
jer vreme je ograničeno i
reflektor može svakog časa
da se upali tj.
svetlost tj.
možemo postati vidljivi
jedni drugima

GASTON BACHELARD

POETSKI TRENUTAK I TRENUTAK METAFIZIČKI

I

Poezija je trenutna metafizika. U kratkom spevu ona mora dati viziju sveta i tajnost jedne duše, bjeća i stvari — sve jednovremeno. Ako sledi prostot tok života, ona je manja od života; ona može biti više nego život samo ako zaustavlja život, samo ako živi na mestu dijalektike radosti i tugā. Ona je tada osnov suštinske istovremenosti, gde biće najviše rasuto, najviše razjedinjeno, stiče svoje jedinstvo.

Sva ostala metafizička iskustva, izgradila su, međutim, u beskrajnim predgovorima poeziju koja odbija uvide, principe, metode, priloge. Ona odbija sumnju. Najviše, ona treba da je početak tišine. Najpre, udarajući po praznim rečima, ona učutka prizu ili, ipak, dirljiva mesta koja će učiniti da se u čitaočevoj duši izgubi neprekidnost misli ili zvučni tok. Zatim posle prazne zvonost, ona daje zvuk trenutka. Da bi se izgradio jedan složen trenutak, da bi se u tom trenutku začele brojne istovremenosti, pes-

nik uništava prostu neprekidnost vezanog vremena.

U svakoj dobroj pesmi može se još naći delova jednog zaustavljenog vremena, jednog vremena koje ne pazi na meru, vremena koje nazivamo *vertikalnim*, za razliku od prostog vremena koje se udaljava horizontalno sa vodom reka, sa vjetrom koji prolazi. Otud paradoks koji treba jasno izraziti: ako je vreme prozodija horizontalno, vreme pozicije je vertikalno. Prozodija obrazuje samo uzastopnu zvučnost, ona sređuje kadence, upravlja polete i uzbudjenja, često, na žalost, mimo vremena. Prihvatajući posledice poetskog trenutka, prozodija omogućuje spajanje proze, jasne misli, doživljenih ljubavi, društvenog života, života tekućeg, života koji klizi, linearno, kontinuirano. Ali sva su prozodijska pravila samo mogućnosti — stare mogućnosti. Cilj je *vertikalnost*, dubina ili visina; to je postojan trenutak kad istorijenosti, uskladjujući se, dokazuju da poetski trenutak ima metafizičku perspektivu.

Poetski trenutak je, dakle, neminovno složen: on uzbudjuje, dokazuje — on zove, on teši — on je čudnovat i prisutan. U suštini, poetski trenutak je skladan odnos dvaju suprotnosti. U trenutku uzbudjenja pesnik ima uvek malo razuma; u odbijanju rasuđivanja ostaje uvek malo strasti. Neprekidne antiteze već su se svidele pesniku. Ali za ushicienje, za ekstazu, treba da se antiteze sažimaju u ambivalentnost. Poetski trenutak se tada javlja... Poetski trenutak je, barem, svest o ambivalentnosti. No, on je više, jer je to jedna izazvana ambivalentnost, aktivna, dinamična. Poetski trenutak obavezuje biće na valoriziranje ili devaloriziranje. U poetskom se trenutku biće uzdiže ili spušta, ne prihvatajući vreme sveta koje bi povratilo ambivalentnost u suprotnost, istovremenost u postupnost.

Laško će se potvrditi ovaj odnos antiteze i ambivalentcije, ako ga se poveže sa pesnikom koji, sasvim sigurno, živi u jednom trenutku dvaju stanja njegovih antiteza. Drugo stanje nije prizvano prvi. Dva stanja rođena su zajedno. Naći će se prema tome, u jednoj pesmi, istinski poetski trenutci u svim tačkama gde ljudsko srce može preokrenuti antitezu. Više intuitivno, dobro satkana ambivalentacija ističe se svojim vremenskim karakterom: umesto muškog i srčanog vremena koje poleće i koje lomi, umesto vremena blagog i poslušnog koje žali i koje pliče, evo dvolopolnog trenutka. Poetska tajna je jedna dvolopolnost.

II

No, da li je još uvek vreme ovaj plurizam suprotnih slučajeva zatvorenih u jedan jedini trenutak? Je li vreme ova čitava vertikalna perspektiva koja se nadnosi nad poetski trenutak? Da, jer nagomilane istovremenosti su uskladene istovremenosti. One daju dimenziju trenutku, pošto mu daju unutrašnji poredek. Vreme je dakle jedan poredek i ništa drugo. A čitav poredek je jedno vreme. Poredak ambivalentnosti u trenutku je, prema tome, jedno vreme. A to je ovo vertikalno vreme koje pesnik otkriva kada odbija horizontalno vreme, to jest, postojanje drugih, postojanje života, postojanje sveta. Evo tri pravila sukcesivnih iskustava koja su dužna da oslobode biće vezano u horizontalnom vremenu:

1. navići da se ne upoređuju svoje vlastito vreme sa vremenom drugih — razbiti društvene okvire trajanja;

2. navići da se ne upoređuju svoje vlastito vreme sa vremenom stvari — razviti pojavnje okvire trajanja;

3. navići da se ne upoređuje — težak posao — svoje vlastito vreme sa vremenom života — ne znati više da srce luča, da radost raste — razviti životne okvire trajanja.

Samo u tom slučaju dostiže se autosimhrono upućivanje u središte sebe same, bez periferennog života. Iznenada sva plitka horizontalnost nestaje. Vreme više ne teče. Ono šiklja.

III

Da bi zadržali ili, bolje reći, ponovo našli ovaj ustanovljeni poetski trenutak, postoje pesnici, kao Mallarmé, koji neposredno zlostavljuju horizontalno vreme, oni obrću sintaksu, oni zauzavljaju ili skreću posledice poetskog trenutka. Zamršene prozodije ostavljaju kamenice u potoku da bi tališi uništili beznačajne slike, da bi vrtlozi razbili odbleske. Citajući Mallarméa oseća se često utisak vremena koje se vraća, koje dolazi da dovrši protelke trenutke. Doživljavamo tada u zakašnjenju trenutke koje smo trebali živeti: utisak utoliko čudniji što ne potiče ni iz jednog željenja, iz nekog kajanja, neke nostalгије. On je prosto učinio jedno doživljeno vreme koje zna ponekad staviti odjek pre glasa i odbijanja na pristanak.

Drugi, srećniji pesnici, prirodno uhvate ustanovljeni trenutak. Baudelaire vidi, kao Klínezi, vreme u mačijim očima, neosetno vreme gde je strast tako potpuna da odbija da se ispunii: »Na dnu njezinu zena jasno vidim isti čas, silan, svečan i golem kao prostor, bez časaka i hipova, jedan nepomičan čas što nije naznačen na urama...! Za pesnike koji na tako lač način ostvaruju trenutak, pesme se ne razvijaju, ona se sklapaju, tka se od zapleta do zapleta. Njihova drama se ne ostvaruje. Njihov bol je jedan spokojan cvet...»

U ravnoteži u ponoć, ne očekujući ništa od daha časova, pesnik se rasterećuje čitavog života, on kuša apstraktnu ambivalentiju bića i nebića. U mraku on bolje vidi svoju vlastitu svetlost. Usamljenost mu donosi usamljenu misao, jednu misao bez promene, misao koja se diže, koja se stišava pravilno se uzdižući.

Vrtikalno vreme se diže. Isto tako, ono ponekad tone. Ponoć, za onog koji ume čitati *Gavrana*, ne odzvanja više nikad horizontalno. Ona zvoni u duši, spuštajući se postepeno, postepeno... Retke su noći kada imam hrabrosti da idem sve do dna, sve do dvanaestog udarca, do dvanaeste rane, do dvanaestog sečanja... Zatim se vraćam ravnom vremenu; ja *vezujem*, vezujem se opet, vraćam se blizu živih, u život. Da bi se živelo, treba svakodnevno izigravati aveti...

To znači da se u vertikalnom vremenu — spuštajući se — a da nikad ne oslabe, postepeno dižu najgoru patnju, patnje bez vremenske uzročnosti, patnje oštре koje prolaze kroz srce nizasto. U vertikalnom vremenu — spuštajući se — učvršćuje se uteha bez nade, ova strana samonikla uteha, bez zaštitnika. Ukratko, sve što nas odvaja od uzroka i posledice, sve što poriče ličnu povest i želju, isto tako, sve što u isto vreme devalorizuje prošlost i budućnost, nalazi se u poetskom trenutku.

Želimo li studiju malog fragmenta poetskog vertikalnog vremena? Uzmimo poetski trenutak *bola kroz smeđ*, u isto vreme kad se noć uspavljaju i tamu čini stalnom, kad časovi jedva žive, kada je usamljenost za nju još samo grijač savesti! Ambivalentni polovi *bola kroz smeđ* gotovo se dodiruju. Najmanji pokret zamjenjuje ih jednog drugim. *Bol kroz smeđ* je, prema tome, jedna osetljivija ambivalentacija osetljivog srca. Dakle, on se razvija sasvim jasno u vertikalnom vremenu, jer mi jedan od dva momenta: smeri se ili bol, nije prethodni. Osećanje je ovde povratno ili, bolje reći, povratak bića je ovde sentimentalizovana: smeđ kroz bol smeđa, bol utehe. Nijedno od užastopno izraženih vremena nije uzrok drugog; to je, dakle, dokaz da su loše izražene u uzastopnom vremenu, u vremenu horizontalnom. Ipak, prisutno je i u jednom i u drugom stanju koje se, ipenjući se, ne može doživeti samo vertikalno, sa utiskom da se bol ublažuje, da se duša podiže, da prividjenje pravišta. Tada, zaista, nesreća cveta. U *bolu kroz smeđ* jedan senzibilan metafizičar načiće na taj način jasnu lepotu nesreće. Ovo je u funkciji jasne uzročnosti da se razume vrednost dematerijalizacije u kojoj se prepoznačaju poetski trenutak. Novi dokaz da se jasna uzročnost događa unutar trenutka u smeru vertikalnog vremena, dok se uzroč-

nost u životu i stvarima događa horizontalno, grupišući trenutke različitih intenziteta. Naravno, u perspektivi trenutka mogu se doživeti dalekosežnije ambivalentcije: »Citavog detinjstva osećao sam u svom srcu dva kontradiktorna osećanja: gnušanje od života i ekstazu života? Trenuci gde se ova osećanja doživljaju zajedno zauzavljaju vreme, jer ona se doživljaju zajedno, spojena opsežujućim interesom za život. Omi odnose bice van opštег trajanja. Jer takva ambivalentacija ne može se opisati u sukcesivnim vremenima kao jedan svakodnevni bilans pročasnih radosti i tuga. Suprotnosti tako oštare, i od temeljne važnosti za jednu trenutnu metafiziku. Njihova nestalnost se vidi u jednom usamljenom trenutku, kroz ekstaze i padove koji mogu isto tako biti u suprotnosti sa događajima: gađenje od života obuhvata nas je iz uživanja isto tako fatalno-kao oholost iz nesreće. Cikličke osobine koje se razvijaju u običnom trajanju, upravljavajući se po mesecu, kontradiktorna stanja, pružaju samo parodiju temeljne ambivalentcije. Samo jedna duboka psihologija trenutka moći će nam pružiti potrebne sheme za razumevanje drame poetske biti.

IV

Osim toga uočljivo je za neke pesnike, kojima je bilo vrlo teško uhvatiti presudne trenutke bića, da je pesnik *prepiska* (le poète des correspondances). Bodlerova prepiska nije, kao što je često iznošeno, prosta transpozicija koja je dala zborki čulnih sličnosti. Ona je ukupnost osetljivog bića u jednom jedinom trenutku. Ali osetljive istovremenosti koje vezuju mirise, boje i zvukove, samo čine da se započnu udaljenje i dublje istovremenosti. U ova dva jedinstva noći i svetiljke opet se malazi dvostruka večnost dobra i zla. Ono što je prostrano u noći i u svetlosti ne mora, uostalom, da nam sugerise jednu svemirsку viziju. Noć i svetlost nisu prizvane zbog njihove veličine, zbog njihove beskonačnosti, nego zbog njihovog jedinstva. Noć nije prostor. Ona je pretinja večnosti. Noć i svetiljka su nepokretni trenutci tamni ili svetli, radosni ili tužni, tamni i svetli, tužni i radosni. Nikada poetski trenutak nije bio kompletan kao u stihu gde ga možemo povezati u listo vreme sa neizmernošću dana i noći. Nikada se nije osetila na tako fizički način ambivalentciju osećanja, manireizam principa. Razmišljajući u ovom pravcu, stiže se iznenada do zaključka: *sva moralnost je trenutna*. Kategorični karakter moralnosti nema potrebu za trajanjem. Ona ne zadržava ni jedan osetljiv razlog, ona ne očekuje nikakve posledice. Ona ide sasvim pravo vertikalno u vreme oblike i ličnosti. Pesnik je tada prirodni vodič metafizičara koji hoće da razume sve sile trenutnog vezivanja, žar žrtvovanja, a da se ne prepusti deljenju grubim filozofskim dvojstvom sadržaja i predmeta, a da se ne prepusti zaključivanju dualizmom egoizma i dužnosti. Pesnik oživljuje suptilmiju dijalektiku, on u isti mah, u listom trenutku, otkriva jedinstvo oblike i ličnosti, on dokazuje da je oblik jedna ličnost i da je ličnost jedan oblik. Poezija tako postaje trenutak formalnog uzroka, trenutak sopstvene snage. Ona ne mari tada za onog što razbija, što raskida trajanje koje rasipaju odjek. Ona traži trenutak. Ona ima potrebu samo za trenutkom. Ona stvara trenutak. Osim trenutka, postoji samo proza i pesma. U vertikalnom vremenu jednog nepokretnog trenutka poezija malazi svoju specifičnu život. Postojičična život je čiste poezije. To je ono što se vertikalno razvija u vremenu oblike i ličnosti.

1 Baudelaire: Splin Pariza; prevod V. Kušana, izdanie Matice hrvatske.

2 Baudelaire: Mon coeur mis à nu.
(Iz knjige: LE DROIT DE RÉVER; izdanie PUF, 1970.)